

Витомир П. ПАВЛОВИЋ

Биоскоп Михајла Мишка Јовановића

или

Ишчезавање тузланске историје

Ако нису фестивалски израз гламура с црвеним тепихом и обнаженим женским силикон-грудима, за биоскопе ретко ко мари; има их, такорећи, у рукаву, што ће казати на превазиђеном тевеу, интригантном интернету, сокоћалу званом cell-phone, мобителу - балкантелефону - и ексклузивно на супермодерном еуропском „lako prijenosnom brzoglasu sa slikogledom“. Чим је такво стање ствари, зашто би власнике електрона нешто терало да се распитају за судбину родоначелника домаће кинофикације?!

Једно „старомодно“ здање из те галаксије је осуђено на пропаст и пре појаве дигиталне омаме подно Трновца и Илинчице. Растакано; кидано у зглобовима, чланцима и ребрима, подсећа на олупину лађе годинама насукану на хридине опасног подземља.

Све се чини да му спаса нема, мада иницијали власника хтедоше да укажу на вечност или бар на приближну вечност, замашно истрајавање плода приватне инвестиције на ползу отечества колико и општетства, у стилу добрих суседа – *Брат је мио које вјере био!*

Почетак:

На размеђу деветнаестог и двадесетог века и на Тузлу су се, са западних страна, испружили пипци техничке цивилизације, међу њима свакако и претходнице „седме уметности“, дијапозитиви и панораме, не само као ћар-забава, него и унапређење учила у дотадашњем систему „табла и креда“. О томе, међутим, има мало веродостојних извора. За разлику од других вароши у Босни и Херцеговини, Тузла је касно добила прво информативно-политичко, тиме и огласно гласило (тек 1913. кратковечни лист *Српски покрет*), што је у знатној мери отежало увид у збивања и појаве тузланске прошлости, па и у филмске представе и отварање

кинематографа, о чему је неке податке и афише сачувао историчар **Војислав Богићевић**. Према казивању **Босе Слијепчевић** у књизи *Кинематографија у Србији, Црној Гори, Босни и Херцеговини 1890-1918*. (Београд 1982), прве филмске представе у Сарајеву приказиване су од 27. јула до 8. августа 1897, док се слично гостовање у Мостару веже за 1900. годину. Неколико лета касније гостовања су чешћа, али ни помена о Тузли. Приказивачи су, без сумње, рајтали и по вароши Долно Солан већ почетком прошлог века ако не у некој шатри, оно у хотелу *Гранд*, за ондашње прилике солидној грађевини, погоднијој за представе него, рецимо, бијељинска *Дрина* из 1910. године када је угостила путујући биоскоп Аустријанца **Вимера**.

Тачан датум устоличења прве новотарије такве врсте у Тузли не може се, из наведених разлога, навести, али се, извесно, зна да су пред први светски рат публику призивала три биоскопа – *Корзо*, *Колосеум* и *Кино Јосипа Прижанда*. Занемаримо прво и треће под шатрама, узмимо кино из средине. За разлику од данашњице када се газе и бришу многе историјске чињенице и имена, раније се о *Колосеуму* зборило из неколико разлога: најчешће због судбине власника, или номиналног власника, и непобитности да су, и један и други, први домаћи приказивачи. Њихова имена „стрче“ међу странцима, разним Бахмајерима, Брајтвизерима, Гаспаринима, Голерима, Гричима, Дилнима, Фабриусима, Фаулветерима, Херцлерима, Кауковима, Мецима, реченим Прижандима, Санбраиловима, Шпицелима, Вајсима итд. Ништа неприметније него што је, готово у исто време, одскакало име првог домаћег штампара **Ристе Секулића**.



Реч је о здању с почетка текста - о биоскопу **Михајла Мишка Јовановића**, сина добростојног трговца **Пере**, једног од виђених житеља из разгранате лозе Јовановића, по свој прилици пореклом из Дубнице, у данашњој калесијској општини. Поносан на ремек-дело у шароликој средини, можда пркосећи такозваним културтрегерима страног порекла, патер фамилиас наложи занатлијама да му на прочељу, у малој ниши кровног тимпанона, ћирилицом урежу његове иницијале, свакако са средњим словом **Р**, што упућује на оца **Ристу**.

Грађена наменски, зграда је одсликавала модерно доба, доказујући се као један од првих елитних биоскопа у целој Босни и Херцеговини. Имала је партер и две ложе за породицу и пријатеље, на спрату издужени, дворедни балкон у облику ћириличног слова **П** и два петособна стана. Названа је **Колосеум** попут истоименог биоскопа у Београду из 1911. Не зна се поуздано који је коме претходио. Боса Слијепчевић наводи да је тузлански **Колосеум** подигнут 1910, што би ваљало подвести под сумњу. На пројекту (власништво некадашњег Фонда тоњења Тузла) уписана је 1913. година. Пет скица (мезанин, први спрат, кров, пресеци и лице из Митрополитове улице) потписали су **Перо Р. Јовановић** и грађевинар **Никола Митровић**.

Михајло Мишко Јовановић је, без сумње, задавао родитељима доста бриге; више га је привлачила национална политика и конспиративни ангажман против страног режима, него очеви трговачки послови, мада **Владимир Дедијер** у књизи **Сарајево 1914** (Београд 1966), поред осталог, истиче да је, као такав, водио и породичну банку. Ван професије био је староста Соколске жупе, члан Епархијског савјета, Црквене општине, али и повереник **Народне одбране** из Србије, надасве горљиви члан **Младе Босне**; радио је, дакле, све оно за што је сматрао да ће помоћи ослобађању свога рода. Због слабашног здравља, које је, иначе, пратило све Јовановиће, није примљен за добровољца балканских ратова, зато стаје на чело одбора за прикупљање помоћи српском Црвеном крсту истичући да је „Нама којима још није одређено да заложимо свој живот за слободу дужност да помажемо браћи материјално.“

Млађи Јовановић је 1914. лично примио видовданске атентаторе на **Фрању Фердинанда** - **Гаврила Принципа**, **Трифка Грабежа** и **Недељка Чабриновића** када су, из Београда, били на пропутовању у Сарајево, најпре лађом до Шапца, а онда даље пешке и криомице. Чабриновић је у Тузли гледао две представе, једну у **Колосеуму**, другу у **Корзоу** фрау Дилни, смештеном у шатри близу

хотела *Бристол*. На суђењу је изјавио: *Испрва нисам знао да овај биоскоп припада Јовановићу. Тек кад сам чуо како музика свира српске комаде и да су неки плакати штампани на првом мјесту ћирилицом, рекао ми је неко да је тај биоскоп власништво Мишка Јовановића.*

Млади атентатори су осуђени на дугогодишњу робију, помагачи и јатаци из породице Керовић из Тобута и других и на смрт и дугогодишње затворске казне. Године 1915, трећег фебруара, изјутра, у гарнизонском затвору у Сарајеву, обешени су: **Вељко Чубриловић**, учитељ и соколаш у Прибоју испод Мајевице, затим бивши учитељ **Данило Илић** и **Михајло Мишко Јовановић**. **Мухамед Мехмедбашић**, такође из атентаторске групе, успео је да, преко Херцеговине, побегне у Црну Гору и да се, нешто касније, придружи српској војсци. Преживео је и Солунски процес (суђење Апису и иним), али није Јасеновац...

Шта се збива са *Колосеумом*?

У опроштајном писму жени, родбини и пријатељима, уочи погубљења, Мишко казује да су „У писаћем столу рачуни Колосеум кина,“ из чега би се закључило да је биоскоп његово власништво. Према званичним књигама, међутим, прави власник је његов отац Перо. Родитељска нада да ће магија филма одвратити сина од ризичног ангажовања у политици и националној борби није се обистинила.

Аустријске власти су, после атентата, *Колосеум* затвориле, да би га убрзо узела у закуп фрау Дилни, пошто је њен биоскоп у шатри изгорео. Сињора или фрау Дилни се пред сваку представу појављивала на платну и гледаоцима делима пољупце. Према извесним сећањима – збитије у филмовима је, понекад, на клавиру допуњавала фројлајн **Хермина Хирше**, која ће у Тузли доживети дубоку старост. (Природна музичка анимација за раздобље немог филма, мада су многи „корепетитори“ заборављени. Не, међутим, и у Мостару; запамћено је, и забележио, име господина **Лазара Савића**, родом из Ужица, који је, према устаљеној пракси, музицирао и у паузама представа).

Милан, син фрау Дилни, обављао је посао приказивача „живих слика“ у породичној фирми, а између два рата у *Бристол - тон кину* **Пере Стокановића**... По ослобођење 1945. *Колосеум* је претворен у неку врсту робног складишта *Гранал* (Градско набавно предузеће), а од 30. марта 1949, после адаптације, у зграду Народног позоришта. По пресељењу Театра у зграду предратног хрватског друштва *Напредак* (1953) где се и данас налази, *Гранал* је

поново преуређен за биоскоп, најпре назван *Пролетер*, касније *Центар*. (Боса Слијепчевић, међутим, преименује га у *Слободу*, што је очигледна омашка).

Епилог

Колосеум с младобосанцима је ушао у локалну историјицу с диком, изашао с дубоким понижењем. Као што су отисци стопала Гаврила Принципа крај Миљацке испуњени бетоном, тако је избрисана и улица Мишка Јовановића, некадашња Митрополитова, између Владичанског двора и Православне цркве. Изложен тоњењу, људској небризи, Биоскоп је све више пропадао да би, на концу био напуштен. У годинама рата, у предворју је остао „последњи Мохиканац“, бивши „обер“, антиквар и књижар Расим, али је и он био присиљен да, до смрти, пређе на тротоарско пословање. Тада на уносни плен насрћу фишкарни копци капитала, не због здања као споменика, него искључиво због земљишта, такозване локације у сред градске среде.

Наследника Јовановића у Тузли нема, нема их ни у Београду куда су се давно исељавали; за далеки свет не знају ни транзиција ни реституција. На постојање једне угледне и богате српске породице подсећа маузолеј на Трновцу из године 1899, минијатурна реплика Цркве Успења пресвете Богородице из 1882. Иза тамних прозора при самом тлу назиру се мистичне тајне крипте у коју нико не привирује а камоли да силази, ни радозналци, ни крадљивци, ни божји пастири. Метални ковчези у дубини одвраћају смртнике и од помисли на сличну намеру. Шта у тами моштију има привлачног, чак и за онога који верује у вечност душа? Ако су и постојале, винуле су се у небеса пре него што су њихови оклопи положени у табут-саркофаге, а потом склоњени у задужбину с непоузданом вером да им је ту изгледније него у земљици црној.

Вјечјаја памјат!

По престанку експлоатације у Руднику соли неке старе зграде у Тузли су обновљене – *Барок* и *Суд* превасходно. *Центар* је ни на небу ни на земљи. Део ближе земљи је виртуелан - од урока га штите потемкин-фасаде рекламних панела за пан-пиво, ред-булове, крнтије из увоза, козметику с парфемима и средствима за тетоважу, лопташе месног тима, концерте бендова, продаваче кахве и џезви „без којих нема љубави“ итд. С времена на време јекну постери и билборди оптимизма: *Гласајте за нашег кандидата, он је гарант*

бољег живота без корупције и међународног угледа чим уђемо у Европску Унију! Кров и спрат еколошки подсећају на квази Семирамидин врт паланке у застоју, засађен брезама и киселим дрвећем, чије су семенке из суседног парка доносили, и даље доносе, ветрови и птице. У плохи прочеља испод стрехе, где се сусрећу два зида с тимпаном на врху, још се, између осушених грана с кореном у малтеру и циглама, могу разазнати стилизовани иницијали ПРЈ – у преводу **Перо Ристе Јовановића**, ћирилицом.

Сутра ни слова неће бити.

Sic transit gloria mundi!

Октобра 2023.